

ประชาชน อุดมการณ์และผู้นำของสังคมไทย

สวัสดิ์ สุคนธรังษี*

ตอนที่หนึ่ง : ข้อพิจารณาในทางทฤษฎีและหลักวิชา

วิธีการและเทคนิคที่อาจใช้ในการจัดสภาพสังคมเพื่อให้สังคมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยมีหลายประการ เช่น การให้ความรู้ และการสร้างความเชื่อและศรัทธาในเรื่องต่างๆ ในหมู่ประชาชน การจรรโลงภาษา ศิลปะ และวรรณกรรมของชาติ การส่งเสริมการใช้เวลาว่างของประชาชนในทางที่ถูกต้อง การควบคุมภาวะเศรษฐกิจ การวางแผนการเศรษฐกิจและสังคม และการควบคุมสมาคมและสถาบันต่างๆ ภายในประเทศ เป็นต้น

การจรรโลงอุดมการณ์ทางการเมือง เป็นวิธีการอันหนึ่งที่อาจใช้ได้ในการสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมในที่นี้หมายถึงว่าบุคคลต่าง ๆ ในสังคมสามารถปรับตัวให้อยู่ด้วยกันโดยมีสันติสุขตามสมควร และในขณะเดียวกันสังคมนั้นก็สามรถดำเนินชีวิตได้ต่อเนื่องกันไปโดยไม่ขาดช่วง

วิธีการในการจัดสภาพสังคมนี้มีความหมายคนละอย่างกับเครื่องมือในการควบคุมสังคม วิธีการเป็นเรื่องของขบวนการหรือระบบที่จะใช้ปฏิบัติการในเรื่องหนึ่ง ๆ หัวข้อต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วรวมทั้งการจรรโลงอุดมการณ์ทางการเมืองเป็นเรื่องของวิธีการในการจัดสภาพสังคม แต่ในการปฏิบัติการเรื่องนี้ยังต้องอาศัยเครื่องมืออีกหลายอย่าง เช่น กฎหมายและรัฐบาล ศาสนา ครอบครัว การศึกษา และวัฒนธรรม เป็นต้น¹ การที่กล่าวว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือในการควบคุมสังคมก็เพราะว่าสิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นสถาบันหนึ่ง ๆ ที่มีปรากฏในสังคมอยู่แล้ว

การที่ได้พยายามเน้นลงไปว่า การจรรโลงอุดมการณ์ทางการเมืองมิได้เป็นเครื่องมือควบคุมแต่เป็นวิธีการในการจัดสภาพของสังคมนี้ ก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่า หากผู้บริหารประเทศมิได้มีการดำเนินการในเรื่องนี้แต่อย่างใด การสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมก็อาจจะหย่อนลงไป เพราะการที่อาศัยแต่สถาบันหรือเครื่องมือที่มีปรากฏอยู่แล้วเท่านั้นยังไม่เป็นการเพียงพอ กฎหมายหรือศาสนาเท่านั้นยังไม่พอที่จะทำให้บุคคลปรับตัวอยู่ด้วยกัน และสามารถผนีกกำลังความคิดเพื่อประโยชน์ต่อความก้าวหน้าของประเทศได้เต็มที่

* สวัสดิ์ สุคนธรังษี, Ph.D.; ผู้ช่วยศาสตราจารย์ และอาจารย์พิเศษ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

¹ ดูรายละเอียดของเครื่องมือควบคุมสังคมใน Roucek, Joseph S., *Social Control*, pp. 79-148.

ความหมายของอุดมการณ์ทางการเมือง

อุดมการณ์ คือแนวความคิดทั้งหมดของบุคคลแต่ละคนที่มีต่อเรื่องหนึ่ง ๆ หรือสถานการณ์หนึ่ง ๆ โดยเฉพาะ²

ความคิดของบุคคลอาจแยกได้เป็น 4 ระดับ ระดับที่หนึ่งคือ ความนึกคิดทั่วไป ความคิดเช่นนี้เกิดขึ้นในใจในระยะเวลาต่าง ๆ แล้วก็อาจลืมไป ระดับที่สองคือ การคัดสรรใจ หมายถึงการคิดที่พิจารณาแล้วก็ตกลงใจในเรื่องนั้น ๆ ระดับที่สามคือ การหาเหตุผล การคิดในระดับนี้เป็นการพิจารณาโต้แย้งภายในใจของตนเองว่า ควรจะเชื่ออะไร เพราะเหตุอันใด และระดับสุดท้าย เป็นการคิดริเริ่ม หมายถึงการคิดโดยวิเคราะห์แยกแยะข้อเท็จจริงต่าง ๆ ประกอบกับความรอบรู้ทางวิชาการและประสบการณ์ เพื่อเลือกแนวคิดที่มีประโยชน์ที่สุดที่จะนำไปถือปฏิบัติต่อไป

ผู้ที่มีอุดมการณ์ได้ คือ ผู้ที่สามารถคิดหาเหตุผลและริเริ่มได้ บุคคลผู้นี้จะต้องสามารถคิดเป็นขั้นตอนได้ คือ ขั้นแรก จะต้องคิดหาเหตุผลในเรื่องต่าง ๆ ได้เสียก่อน ขั้นต่อไป จะต้องสามารถเปรียบเทียบแนวคิดของตนกับความมุ่งหวังในชีวิต และขั้นสุดท้าย สามารถกำหนดวิเคราะห์ลงไปได้ว่า ควรจะเชื่อในการประพฤติปฏิบัติอย่างหนึ่งอย่างใดเพียงใด

แต่อุดมการณ์ทางการเมืองไม่ใช่เป็นเรื่องของบุคคลแต่ละคนเหมือนกับอุดมการณ์ในลักษณะทั่วไป อุดมการณ์ทางการเมืองเป็นเรื่องของกลุ่มบุคคล อุดมการณ์ทางการเมืองหมายถึงระบบแนวความคิดของกลุ่มบุคคลในเรื่องที่เกี่ยวกับการเมือง

เนื่องจากอุดมการณ์ทางการเมืองไม่เหมือนกับอุดมการณ์ในลักษณะทั่วไป ฉะนั้นผู้ที่อยู่ในกลุ่มอุดมการณ์ทางการเมืองกลุ่มหนึ่ง ๆ จึงไม่จำเป็นต้องเป็นผู้คิดอุดมการณ์นั้น ๆ ขึ้นมาด้วยตนเอง แต่อาจเป็นเพียงผู้เชื่อบุคคลอื่น ๆ เท่านั้นก็ได้ ข้อเท็จจริงนี้มีความสำคัญต่อผู้นำทางการเมืองในแง่ที่ว่า ผู้นำอาจสามารถสร้างอุดมการณ์ทางการเมืองที่สอดคล้องกับค่านิยม และทัศนคติของบุคคลในชาติ เพื่อให้ประชาชนยอมรับและยึดเป็นแนวเชื่อมั่นได้

² ความหมายของคำถาพนี้มีผู้นิยามไว้ต่าง ๆ กัน เพื่อเป็นการเปรียบเทียบของพิจารณา Apter, David E., ed., *Ideology and Discontent*, pp. 8-9; Lichthem, George, *The Concept of Ideology*, pp. 3-46; Gibson, John S., *Ideology and World Affairs*, pp. 2-7 เป็นต้น

อุดมการณ์ทางการเมืองเป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากภาษาฝรั่งเศสว่า *idéologie* ซึ่ง Antoine Destutt de Tracy (1754-1836) ได้คิดขึ้นในสมัยปฏิวัติฝรั่งเศส³ ท่านผู้นี้เป็นกรรมการบริหารสถาบันฝรั่งเศส (Institut de France) ซึ่งเป็นสถาบันปรัชญาชั้นสูงของประเทศ ความหมายของอุดมการณ์ที่ใช้ในสมัยนั้น คือ ความคิดที่ถือว่าการประพฤติปฏิบัติตามเจตนารมณ์ในอุดมคติมีความสำคัญและมีคุณค่ายิ่งกว่าการประพฤติปฏิบัติที่มุ่งแต่เพียงการรักษาผลประโยชน์ทางวัตถุ นักอุดมการณ์ในความหมายนี้ ได้แก่บุคคลที่มีความคิดว่าเสรีภาพทางการเมืองและการแสดงออกเป็นหลักสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ความคิดเห็นเกี่ยวกับความหมายของอุดมการณ์ทางการเมืองในปัจจุบันแยกได้เป็น 2 ฝ่ายใหญ่ ๆ คือ ในความเห็นของฝ่ายประชาธิปไตยถือว่า อุดมการณ์เป็นระบบวัฒนธรรม แม้ว่าอุดมการณ์จะเป็นสิ่งที่แสดงออกในรูปของลัทธิการเมือง (political doctrine) อุดมการณ์ก็เป็นสิ่งลึกซึ้งกว่าลัทธิ เพราะเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงระหว่างการปฏิบัติกับความสำคัญของสิ่งต่าง ๆ ที่บุคคลเข้าใจและมีความเชื่อ การเข้าใจอุดมการณ์ทางการเมืองของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ภายในชาติทำให้เกิดเหตุผลที่บุคคลเหล่านั้นประพฤติปฏิบัติในทางทำนองหนึ่ง ๆ

แต่ในความเห็นของฝ่ายคอมมิวนิสต์ ถือว่า อุดมการณ์เป็นอาการตระหนกที่หลอน (false consciousness) เพราะอุดมการณ์ไม่ใช่เป็นสิ่งที่แท้จริง อุดมการณ์ทางการเมืองจึงเป็นสิ่งที่หลอนให้บุคคลมีได้โดยการโฆษณาชวนเชื่อ เมื่อบุคคลหนึ่ง ๆ ถูกโน้มน้าวให้เห็นคล้อยตามแนวคิดของอุดมการณ์หนึ่ง ๆ ได้แล้ว บุคคลนั้นก็จะเป็นผู้ยึดมั่นในอุดมการณ์นั้น ๆ

จากวิธีการของคอมมิวนิสต์ในเรื่องนี้ จึงทำให้มีบุคคลจำนวนมากในปัจจุบันที่เห็นว่า คำว่าอุดมการณ์มีความหมายในทางไม่ดี และเมื่อกล่าวถึงอุดมการณ์ก็ทำให้นึกถึงวิธีการของคอมมิวนิสต์ที่เรียกว่า การปลุกฝังอุดมการณ์ (ideological indoctrination)⁴ การที่นึกถึงเช่นนี้ ก็เพราะว่าวิธีการนี้ค้ำกันกับหลักประชาธิปไตยที่ส่งเสริมให้บุคคลมีเหตุผลเป็นของตนเอง

อุดมการณ์ในความรู้สึกของบุคคลหลายคนในปัจจุบันจึงหมายถึง ทฤษฎีความเชื่อในเรื่องการปฏิบัติทางการเมืองและสังคมอันมีส่วนเกิดจากการโฆษณาชวนเชื่อ (propaganda) อุดมการณ์ในความหมายเช่นนี้เป็นเรื่องของอคติ ความหลงเชื่อ การใช้ถ้อยคำภาษาที่จะทำให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ และยิ่งไปกว่านั้นก็ได้มีการบัญญัติศัพท์ที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ คือ ideologue

³ ในหลักฐานบางแห่งกล่าวว่า Napoleon Bonaparte เป็นผู้คิดค้นขึ้น ขอให้พิจารณาเปรียบเทียบกับ Friedrich, Carl Joachim, *Man and His Government*, p.89 ; Liehthem, *op.cit.*, pp. 4-8.

⁴ Gibson, *op.cit.*, pp. 140-141, 180-181.

ซึ่งอาจแปลว่า นักอุดมการณ์ หรือ นักเพ้ออุดมการณ์ เพื่อใช้เรียกบุคคลที่คลั่งไคล้ที่ที่ส่งเสริมให้มีการเปลี่ยนแปลงหรือปฏิรูปสังคมตามแนวความคิดที่ตนเชื่อเท่านั้น นักวิชาการบางคนเมื่อกล่าวถึงอุดมการณ์ จึงมักจะเลี่ยงไปใช้ศัพท์อื่น คือ เรียกอุดมการณ์เสียใหม่ว่า ระบบความเชื่อ (belief system)

ทฤษฎีวิเคราะห์อุดมการณ์

ในการวิเคราะห์อุดมการณ์ทางการเมือง นักวิชาการ เช่น Karl Mannheim และ Talcott Parsons⁵ เป็นต้น ได้ประมวลทฤษฎีขึ้นเป็น 2 แบบ คือ ทฤษฎีผลประโยชน์ (interest theory) และทฤษฎีความเครียด (strain theory)⁵

ทฤษฎีผลประโยชน์ ทฤษฎีนี้ถือว่าอุดมการณ์ของบุคคลเป็นสิ่งที่สะท้อนความรู้สึกในหน้าที่ของบุคคลที่มีต่อสังคม โดยบุคคลนั้น ๆ ได้ศึกษาเหตุผลอย่างถี่ถ้วน และกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมนั้นเป็นการต่อสู้เพื่อรักษาผลประโยชน์ทางการเมือง และเพื่อช่วงชิงอำนาจในการควบคุมสังคม อุดมการณ์เป็นพื้นฐานของการแก่งแย่งระหว่างบุคคลเพื่อให้ตนได้เปรียบกว่าบุคคลอื่น ตามทฤษฎีนี้บุคคลที่มีอุดมการณ์คือบุคคลที่ใฝ่อำนาจ

ลัทธินิยมวิวนิสต์ได้พยายามส่งเสริมแนวคิดนี้โดยย้ำว่าประชาชนคนธรรมดาทุกคนต้องพยายามต่อสู้เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน แม้ว่าจะต้องเปลี่ยนแปลงถอนรากถอนโคนของระบบต่าง ๆ ในวัฒนธรรมอันค้ำจุนของสังคมก็ตาม ทฤษฎีผลประโยชน์ชี้ว่า ความคิดคืออาวุธและวิธีที่ดีที่สุดในการที่จะทำให้ความคิดเป็นความจริงก็โดยการช่วงชิงอำนาจทางการเมืองมาให้ได้ และใช้อำนาจนั้นให้เป็นประโยชน์

การวิเคราะห์อุดมการณ์ตามทฤษฎีผลประโยชน์เป็นการวิเคราะห์ที่ไม่ครอบคลุมเนื้อแท้ของอุดมการณ์ อุดมการณ์ในลักษณะกว้าง ๆ ไม่ใช่อุดมการณ์อันหนึ่งอันใดโดยเฉพาะ เพราะอุดมการณ์ในลักษณะที่เป็นความคิดประกอบกับความมุ่งหวังและความเชื่อว่าการประพฤติปฏิบัติอย่างหนึ่ง ๆ จะมีผลดีอาจเกิดขึ้นได้หลายทาง มิใช่เป็นแต่เพียงการรักษาผลประโยชน์ทางการเมืองเท่านั้น เช่น อาจเกิดจากการแยกประเภทสภาพการณ์ต่าง ๆ ในสังคม การรักษาเสถียรภาพหรือการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายของสังคม การผ่อนคลายหรือการยุบยงให้เกิดความเครียดในสังคม

⁵ Apter, *op. cit.*, pp. 20-31.

ทฤษฎีความเครียด ทฤษฎีนี้ถือว่าบุคคลในสังคมย่อมมีความเครียด (personal tension) เพราะสังคมยังขาดความประสาน (malintegration) ยกตัวอย่างเช่นในเวลาเดียวกันกับที่สังคมส่งเสริมให้ทุกคนมีเสรีภาพ สังคมก็จำกัดเสรีภาพนี้ด้วยความเป็นระเบียบทางการเมือง ในขณะที่ส่งเสริมเสถียรภาพความมั่นคงของสังคม ตัวสังคมเองก็ต้องเปลี่ยนแปลง หลักเรื่องการประพฤติปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพขัดกับบรรทัดฐานแท้จริงของมนุษย์ปุถุชน ความไม่ประสานเหล่านี้มีผลความขัดแย้งระหว่างบุคคลที่มีอาชีพต่างกันในเรื่องความรู้สึก ความปรารถนา และวิธีการที่จะให้ตนเองอยู่รอด บุคคลรู้สึกขาดความมั่นคงทางสังคม บุคคลรู้สึกว่าชีวิตอยู่อย่างเต็มไปด้วยอุปสรรคและมีปัญหาที่ยังแก้ไม่ได้ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากบุคคลอยู่ในสังคมซึ่งได้จัดระบบแล้ว ความรู้สึกเหล่านี้ก็จะมีรูปแบบอย่างหนึ่ง ๆ ซึ่งจัดเป็นประเภทได้ ผลของความคิดที่เกิดขึ้นเนื่องจากความรู้สึกดังกล่าวเรียกว่า อุดมการณ์ อุดมการณ์นี้อาจจัดเป็นประเภทได้ เช่นเดียวกัน กล่าวอีกอย่างหนึ่ง คือ บุคคลที่มีบทบาทอย่างเดียวกัน หรือคล้ายคลึงกันในสังคมหนึ่ง ๆ จะมีอุดมการณ์ประเภทเดียวกัน เพราะมีความรู้สึกต่ออุปสรรคและปัญหาของชีวิตในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน

ลักษณะของอุดมการณ์อันเกิดขึ้นตามทฤษฎีนี้แบ่งได้เป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. ประเภทระบาย (cathartic)

อุดมการณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้มุ่งที่จะระบายความเครียดโดยระบุว่า ศัตรูหรือผู้ที่เกลียดชังนั้นเป็นพวกใดกลุ่มใด เช่น พวกยิว พวก “นายของประชาชน” พวก “แดง” เป็นต้น การกำหนดว่าจะใครคือสิ่งที่จะต้องเกลียดชัง ทำให้ความเจ็บปวดหรือความไม่สบายใจในฐานะบุคคลหนึ่งในสังคมค่อยผ่อนคลายเป็นไป

2. ประเภทกำลังใจร่วม (morale)

ศัพท์ morale นี้ได้มีผู้ใช้ในภาษาไทยแล้วว่า “ขวัญ” แต่น่าจะไม่ตรงกับความหมายในภาษาอังกฤษที่เดียวกัน เพราะคำว่า “ขวัญ” นั้นอาจใช้ในความหมายว่า “ขวัญหนี-ตีฝอย” ก็ได้ จึงขอใช้คำ “กำลังใจร่วม” ซึ่งหมายถึงความมีน้ำใจและกำลังใจร่วมกันระหว่างผู้ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันในการปฏิบัติงานหนึ่ง ๆ

อุดมการณ์ประเภทนี้ สร้างขึ้นโดยมุ่งที่จะกีดหน้าใจบุคคลและกลุ่มบุคคลให้อยู่ร่วมกันโดยความเชื่อว่า อุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ อาจแก้ไขได้ถ้าบุคคลสามารถมีค่านิยม (value) ที่สูงส่งเพื่อใช้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติงานร่วมกันโดยมุ่งหวังแต่ประโยชน์

ของหมู่คณะเป็นส่วนรวม การมีอุดมการณ์ตามแนวนี้ทำให้พ่อค้า คิลปิน หรือชาวนารวมกลุ่มกันไว้ ทั้งยังทำให้บุคคลไม่สิ้นหวังหรือเกิดความเห็น้อยหน่าย (apathy) ต่อสังคม

3. ประเภทผนึกกำลัง (solidarity)

อุดมการณ์ประเภทนี้ช่วยในการดึงบุคคลต่าง ๆ ที่เป็นชนชั้นเดียวกันในสังคมให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน สหภาพแรงงานก็ดี กลุ่มนักธุรกิจก็ดี เป็นการแสดงออกของบุคคลที่เป็นชนชั้นเดียวกัน บุคคลที่อยู่ในระดับเดียวกันหรือมีฐานะในสังคมคล้ายคลึงกันจะมีความเห็นเกี่ยวกับความไม่สมดุลย์ (disequilibrium) ในสังคมในการทำงานเดียวกันต่อสู้กับบุคคลในฐานะหรือระดับอื่น ๆ

4. ประเภททนาย (advocatory)

อุดมการณ์ในลักษณะนี้เกิดขึ้นจากการที่บุคคลพยายามให้สังคมโดยส่วนรวมได้รู้ปัญหาของความเครียด โดยการอธิบายให้สังคมโดยส่วนรวมทราบว่า ปัญหาของบุคคลในกลุ่มของตนมีประการใด การกระทำของบุคคลที่มีอุดมการณ์ประเภทนี้ก็คือ การเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ อันบุคคลคิดว่าตนควรจะมีควรจะได้ในลักษณะการต่าง ๆ

อุดมการณ์มีความสำคัญต่อสังคมสองประการ

อุดมการณ์ทางการเมืองมีความสำคัญต่อสังคม 2 ประการ คือ ประการแรกช่วยผูกมัดให้บุคคลรวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน และประการที่สองช่วยให้บุคคลแต่ละคนทราบว่าตนมีบทบาทอันใดในสังคม ในระหว่างที่บุคคลเติบโตเจริญวัยขึ้น ความสำคัญประการแรกทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นในสังคม ส่วนประการหลังช่วยสร้างเอกลักษณ์ (identity) ของประชาชนในชาติ⁶

ความเป็นปึกแผ่นของสังคม เมื่อประชาชนในชาติมีอุดมการณ์ทางการเมืองก็ทำให้เกิดการแข่งขันระหว่างบุคคลในระดับและประเภทต่าง ๆ ต่อจากนั้นก็มีการสร้างระบบภายในสังคม เป็นผลให้มีการตระหนักในค่านิยมที่จะสอดคล้องกับการปรับปรุงและสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในสังคมนั้น ๆ

การที่อุดมการณ์มีอิทธิพลเช่นนี้ก็เพราะอุดมการณ์เป็นสิ่งที่สะท้อนความเชื่อของบุคคล เมื่อบุคคลมีอุดมการณ์คล้ายคลึงกันก็จับกลุ่มเป็นพวกเดียวกัน ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในแง่

⁶ Freud, Sigmund, *Group Psychology and the Analysis of the Ego*, pp. 52-53, 61-62; Snyder, Richard C., and Wilson, H. Hubert, *Roots of Political Behavior*, pp. 516-552.

การเมืองภายในสังคมจะบรรลุผลขั้นสุดท้ายโดยอาศัยอุดมการณ์ของบุคคลเป็นแรงส่งเสริม จึงกล่าวกันว่า อุดมการณ์เป็นองค์ประกอบอันสำคัญในการพัฒนาประเทศ เพราะอุดมการณ์เป็นข้ออ้างทางจริยธรรมที่ทำให้กล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งอย่างใดสมเหตุสมผลหรือไม่เพียงใด

เอกลักษณ์ของประชาชน Sigmund Freud ได้อธิบายไว้ว่า อุดมการณ์ คือ การหาเหตุผลให้แก่ตนเองของบุคคล (personal rationalization) อุดมการณ์ในความหมายทางจิตวิทยาถือเป็นเรื่องเฉพาะของแต่ละบุคคล อุดมการณ์จึงเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพ ในทางจิตวิทยายังเชื่อกันอีกว่าบุคคลแต่ละคนพยายามที่จะค้นหาว่าตนมีบทบาทอย่างไรในสังคม ความคิดของแต่ละบุคคลในเรื่อง ศาสนา วิทยาศาสตร์ และการเมือง ช่วยกล่อมเกลாதศนคติและความเชื่อของแต่ละคนให้เห็นลักษณะเฉพาะประจำตัวอย่างหนึ่ง ๆ เมื่อบุคคลเข้าใจเหตุและผลของสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในสังคมที่ตนมีชีวิตร่วมอยู่ตามความรู้สึกเฉพาะตนนี้แล้ว ก็สามารถกำหนดว่าตนเองจะปฏิบัติในเรื่องต่าง ๆ อย่างไร ลักษณะเฉพาะตัวนี้ คือ เอกลักษณ์ (identity)

การที่บุคคลพยายามสร้างเอกลักษณ์ของตนเองเช่นนี้ จึงทำให้บุคคลต่าง ๆ รับฟังอุดมการณ์ที่ได้สร้างขึ้นแล้วในสังคม เพื่อนำไปประกอบการสร้างลักษณะเฉพาะตนขึ้น โดยเฉพาะบุคคลในวัยหนุ่มสาว ซึ่งยังขาดเอกลักษณ์ที่มั่นคงจะรับฟังอุดมการณ์ของผู้อื่นมากกว่าบุคคลที่อยู่ในวัยสูงขึ้นไป ประเทศที่พยายามส่งเสริมการพัฒนาทางการเมือง จึงต้องตระหนักปัญหาเรื่องเยาวชนในแง่อุดมการณ์นี้ว่ามีความสำคัญมาก

ทฤษฎีเรื่องผู้นำ

ความเป็นผู้นำทางการเมืองต่างกับความเป็นผู้นำทางการบริหารงานทั่วไป ในการบริหารงานต่าง ๆ ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าหรือผู้บังคับบัญชาอยู่ในฐานะที่จะทำตนเป็นผู้นำของหน่วยงานนั้น ๆ ได้ ความเป็นผู้นำเช่นนี้เรียกได้ว่า เป็นความเป็นผู้นำตามแบบแผน (formal leadership)

แต่ความเป็นผู้นำทางการเมืองนั้น เป็นเรื่องของ การยอมรับของประชาชนในความเหนือกว่าของบุคคลโดยตรง ความเป็นผู้นำทางการเมืองจึงมีลักษณะไปในทางที่เรียกว่า ความเป็นผู้นำตามธรรมชาติ (natural leadership)

การที่บุคคลจะได้รับเลือกเป็นผู้นำมิได้มีกฎเกณฑ์ตายตัวว่าจะต้องมีคุณสมบัติประการใดบ้าง บางครั้งผู้มีความรู้เท่านักว่าบุคคลอื่น ๆ ก็ได้รับเลือกเป็นผู้นำ บางครั้งผู้มีความรู้และความเฉลียวฉลาดในการชักจูงน้ำใจคนก็ได้รับเลือกเป็นผู้นำ ประเด็นสำคัญของการที่บุคคลจะได้รับเลือกเป็นผู้นำจึงอยู่ที่ตรงที่ว่า บุคคลอื่น ๆ เห็นว่าบุคคลนี้มีคุณสมบัติที่ดีกว่าผู้อื่น มิใช่ตรงที่ว่าบุคคลผู้นั้นมีคุณสมบัติที่ดีจริงหรือไม่ อย่างไรก็ดี บุคคลที่เป็นผู้นำจะต้องมีคุณลักษณะประจำตัวอย่างใดอย่างหนึ่งที่ช่วยให้บุคคลอื่นเห็นว่าตนมีคุณสมบัติที่ดีดังกล่าว⁷

ผู้นำทางการเมืองเป็นผู้ประสานความคิดและค่านิยมทางการเมือง โดยวิธีการชักจูงจิตใจของประชาชน ฉะนั้นผู้นำที่มีความไว้วางใจ (Sensitiveness) ต่อทัศนคติของบุคคลในกลุ่มก็จะสามารถหลีกเลี่ยงสภาวะพหุพรรคที่จะทำให้เกิดความแตกแยก โดยพยายามรักษาอิทธิพลของตนไว้ได้ ผู้นำทางการเมืองที่ดีเป็นผู้ที่เข้าใจแก่นิยมของกลุ่ม หากขาดความเข้าใจในเรื่องนี้ก็จะทำให้สูญเสียศรัทธาความเชื่อมั่นของบุคคลในกลุ่ม

ในปัจจุบันแม้จะยังไม่ลงความเห็นเป็นที่ยุติว่าผู้นำเกิดขึ้นได้อย่างไร แต่ก็มีทฤษฎีอยู่ 3 ทฤษฎี ซึ่งเป็นที่ยอมรับพิจารณากันในขณะนี้ คือ ทฤษฎีลักษณะนิสัย (Trait theory) ทฤษฎีพฤติกรรม (Behavioral theory) และทฤษฎีสถานการณ์ (Situational theory)⁸

ทฤษฎีลักษณะนิสัย ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่มีมาแต่ดั้งเดิม ถือว่าผู้ที่จะเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับลักษณะนิสัยบางประการ เช่น ความฉลาด ความสามารถทางสังคม ลักษณะรูปร่าง และบุคลิกภาพ ทฤษฎีนี้เชื่อว่า บุคคลที่มีลักษณะเด่นในเรื่องเหล่านี้เท่านั้น จึงจะมีโอกาสสว่างตนขึ้นเป็นผู้นำได้ ผู้ที่เชื่อทฤษฎีนี้ได้อ้างหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับบุคคลสำคัญของโลกเป็นข้อยืนยันในเรื่องนี้ อย่างไรก็ดีแม้จะไม่สามารถพิสูจน์ได้ดังทฤษฎีนี้ได้ แต่ก็มีผู้ทักท้วงในแง่ที่ว่า ทฤษฎีนี้ไม่สามารถกำหนดอะไรลงไปเป็นมาตรฐานได้ว่าบุคคลจะต้องมีคุณสมบัติหนึ่ง ๆ เป็นปริมาณเท่านั้นเท่านั้น จึงจะเป็นผู้นำได้ เช่น ทฤษฎีนี้อ้างว่า ผู้นำจะต้องมีความเป็นตัวของตัวเอง แต่ก็ไม่ทราบว่าจะต้องมีความเป็นตัวของตัวเอง ในระดับเท่าใดจึงจะได้เป็นผู้นำ หรือจะต้องต่ำกว่าระดับนั้นเท่าใด จึงจะไม่มีโอกาสเป็นผู้นำ

⁷ พิจารณาเปรียบเทียบแนวคิด (concept) ต่าง ๆ ในเรื่องภาวะผู้นำได้ใน Gouldner, Alwin, W., ed., *Studies in Leadership*, pp. 15-16, 47, 100, 223; Filley, Alan C., and House, Robert J., *Managerial Process and Organizational Behavior*, pp. 391-392, 398-412; Jennings, Eugene E., *An Anatomy of Leadership*, pp. 2-8, 186.

⁸ Friedrich, *op. cit.*, pp. 172-179; Filley, *op. cit.*, pp. 393-397, 412-414.

ทฤษฎีพฤติกรรม เนื่องจากการวัดลักษณะนิสัยเป็นสิ่งกระทำได้ลำบาก จึงได้มีการค้นคว้าว่าผู้ที่จะเป็นผู้นำได้นั้นจะต้องมีพฤติกรรมประการใดแทน การวิเคราะห์ที่ผู้นำตามทฤษฎีนี้จึงต่างกับทฤษฎีลักษณะนิสัยตรงที่ว่า ทฤษฎีลักษณะนิสัยเป็นการวิเคราะห์ว่า ผู้นำมีลักษณะเป็นอย่างไร แต่ทฤษฎีพฤติกรรมวิเคราะห์ว่า ผู้นำปฏิบัติอย่างไร ทฤษฎีนี้อาจสรุปได้ว่าผู้นำมีพฤติกรรมที่เด่น 2 อย่าง คือ ประการแรก มีความภักดีต่อกลุ่ม หมายความว่าผู้นำสามารถทำให้บุคคลในกลุ่มรู้สึกว่าเขาไม่ใช่คนแปลกหน้า แต่ตนเป็นผู้พร้อมเสมอในการต่อสู้เพื่อป้องกันผลประโยชน์ของกลุ่ม และ ประการที่สอง ผู้นำมีความสามารถในการประสานกำลังความคิดและความพยายามของบุคคลต่าง ๆ ในกลุ่ม กล่าวคือ ผู้นำจะต้องสามารถส่งเสริมให้บุคคลต่าง ๆ มีความริเริ่มที่จะปฏิบัติกรต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

ทฤษฎีสถานการณ์ ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีใหม่ ถือว่าการพิจารณาลักษณะของผู้นำนั้นจะต้องวิเคราะห์ในแง่ของสภาวะของเหตุการณ์และงานที่จะต้องปฏิบัติ เช่น ผู้ที่จะเป็นผู้นำในสนามรบย่อมต่างไปจากผู้ที่จะเป็นผู้นำในภาวะปกติ ในระหว่างสงครามหรือในระหว่างที่ประเทศต้องประสบปัญหาสำคัญในการดำเนินนโยบายทางการเมืองระหว่างประเทศ จะต้องการบุคคลที่เป็นผู้นำที่มีลักษณะต่างไปจากในระยะเวลาอื่น ๆ การที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะลักษณะของงานที่จะต้องปฏิบัติ มีส่วนสำคัญในการกำหนดทัศนคติของประชาชนในชาติ ทฤษฎีนี้ไม่ได้ล้มล้างทฤษฎีลักษณะนิสัย หรือทฤษฎีพฤติกรรมเสียทีเดียว เป็นแต่ย้ำว่าลักษณะนิสัยและพฤติกรรมที่ว่าเป็นเด่นในบุคคลที่จะเป็นผู้นำได้นั้นมิใช่จะถือว่าทำให้บุคคลนั้นได้เป็นผู้นำในทุกโอกาสเสมอไป ลักษณะนิสัยและพฤติกรรมที่เป็นเด่นประการหนึ่ง ๆ จะต้องสอดคล้องกับสภาวะของเหตุการณ์และงานที่จะต้องปฏิบัติด้วยจึงจะทำให้บุคคลหนึ่ง ๆ กลายเป็นผู้นำได้

ผู้นำและอุดมการณ์ในการพัฒนาการเมือง

ความเป็นผู้นำมีหลายแบบ หากจะแยกเป็นแบบใหญ่ ๆ อาจแยกได้เป็น 3 แบบ คือ แบบประชาธิปไตย (democratic) แบบใช้อำนาจ (authoritarian) และปล่อยตามสบาย (laissez-faire)

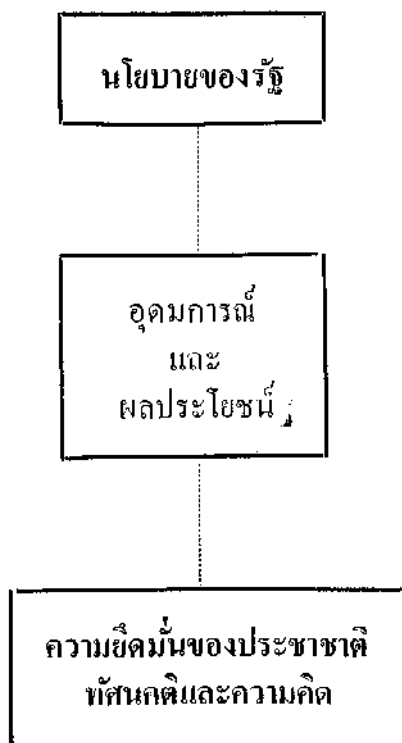
ความเป็นผู้นำแบบใช้อำนาจมีลักษณะที่ตรงกันข้ามกับแบบประชาธิปไตย ซึ่งถือหลักการส่งเสริมเสรีภาพและความเสมอภาคของบุคคล ส่วนแบบปล่อยตามสบายนั้น บุคคลภายในกลุ่มมีสิทธิกระทำการต่าง ๆ ได้ตามความพอใจมากที่สุด โดยผู้นำควบคุมบังคับแต่เพียงส่วนน้อย

Kurt Lewin และ Ronald Lippitt⁹ ได้ทำการวิจัยโดยการทดลองเพื่อค้นคว้าเปรียบเทียบข้อได้เปรียบเสียเปรียบระหว่างความเป็นผู้นำทั้งสามแบบ ผลของการวิจัยนี้ได้เป็นที่ทราบกันแพร่หลาย และได้มีผู้นำไปอ้างอิงในตำราวิชาการต่าง ๆ มากมาย สรุปได้ว่าความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย ทำให้มีกำลังใจร่วมในการปฏิบัติงาน (morale) และคุณภาพของงานสูงกว่าความเป็นผู้นำแบบใช้อำนาจ แต่ความเป็นผู้นำแบบใช้อำนาจก็ทำให้ได้ปริมาณผลผลิตของงานสูงกว่าความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยในบางครั้งบางระยะ อย่างไรก็ตามก็ตีความความเป็นผู้นำแบบใช้อำนาจนั้นไม่ทำให้การปฏิบัติงานต่อเนื่อง เพราะเมื่อผู้นำไม่อยู่บุคคลในกลุ่มนั้นก็อาจไม่ทำงาน ส่วนความเป็นผู้นำแบบปล่อยตามสหายนั้นไม่ช่วยให้การปฏิบัติงานสำเร็จลุล่วงไปได้เลย โดยเฉพาะในกรณีที่บุคคลในกลุ่มขาดความรู้ทางวิชาการหรือความสามารถในการปฏิบัติงาน

การที่ประเทศหนึ่งประเทศใดกำหนดว่าจะมีการปกครองแบบประชาธิปไตยแล้ว หากทำให้ประเทศนั้น ๆ เป็นประชาธิปไตยโดยอัตโนมัติไม่ ถ้าหากว่าผู้นำไม่สามารถประสานความแตกต่างในเรื่องอุดมการณ์ทางการเมืองของประชาชน หรือไม่ยอมรับพิจารณาเหตุและผลของความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองของประชาชน¹⁰ ในกรณีเช่นนี้การวางนโยบายของรัฐก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และความรู้สึกของประชาชนในชาติไม่น้อยมาก จึงแสดงไว้ในแผนภาพข้างล่าง

⁹ Tannenbaum, Arnold S., *Social Psychology of the Work Organization*, pp. 84-102

¹⁰ ดูรายละเอียดการเปรียบเทียบแนวความคิดในเรื่องนี้ ใน Ebenstein, William, *Today's Isms*, pp. 152-156; Bluhm, William T., *Theories of the Political System*, pp. 326-328, 459-465.

แผนภาพ แสดงภาวะผู้นำทางการเมืองที่ไม่สัมพันธ์กับอุดมการณ์ของประชาชน

ในสภาพการณ์ที่แสดงไว้ในแผนภาพข้างบนนี้ จะเห็นว่าในระหว่างที่ประชาชนมีทัศนคติและความยึดมั่นอย่างหนึ่ง ผู้นำของประเทศก็แทบจะไม่ได้เอาใจใส่ในความคิดความรู้สึกของประชาชน แต่จะถือเอาความคิดเห็นของตนหรือของบุคคลในกลุ่มของตนเป็นเหตุผลสำคัญในการวางนโยบายของรัฐ ในขณะที่เกี่ยวกับประชาชนก็อาจมีอุดมการณ์ที่แตกแยกออกไปเป็นกลุ่มๆ ได้หลายๆ กลุ่ม ความแตกแยกของอุดมการณ์ในกลุ่มประชาชนนี้ ไม่ช่วยให้เกิดการประสานระหว่างอุดมการณ์ทางการเมืองของบุคคลในชาติ กับนโยบายในการบริหารการปกครองของรัฐเลย ภาวะผู้นำทางการเมืองในลักษณะเช่นนี้ย่อมทำให้ประเทศนั้นเป็นประชาธิปไตยได้โดยยาก

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งของประเทศที่เพิ่งสถาปนาการปกครองในระบบอภิประชาธิปไตย ในเรื่องการประสานระหว่างอุดมการณ์ของประชาชนกับภาวะผู้นำทางการเมือง ก็คือ ความเข้าใจในการเมือง (political competence) ของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศ หากประชาชนขาดความสนใจในเรื่องการเมือง ไม่กระตือรือร้นที่จะใช้ความคิดในการช่วยวิเคราะห์

ปัญหาต่างๆ ของบ้านเมือง ประชาชนเชื่อว่าเราแก้ไขอุปสรรคและปัญหาทุกอย่างเป็นเรื่อง
ของรัฐบาล โดยเฉพาะการปกครอง โดยระบอบประชาธิปไตยย่อมประสบความสำเร็จได้ยาก
เพราะในสังคมที่อยู่ภายใต้ภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตย บุคคลทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมในการ
ดำเนินการทางการเมืองทุกอย่าง ความเข้าใจในทางการเมืองนี้ คือ การที่บุคคลแต่ละคนมี
ความรู้ว่าควรจะต้องจัดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมประการใด และการดำเนินกิจการ
ต่าง ๆ จะต้องมีความเกี่ยวข้องกันเช่นใดจึงจะทำให้การปฏิบัติงานทางการเมืองดำเนินไปได้
บุคคลจะมีความเข้าใจทางการเมืองได้ก็โดยอาศัยการศึกษาให้มีความรู้ทางวิชาการ และความ
ไวทางอุดมการณ์ (ideological sensitivity)

ในกรณีที่ประชาชนในชาติขาดความเข้าใจทางการเมือง ความเป็นผู้นำทางการเมือง
แบบประชาธิปไตย จะไม่ช่วยให้ได้ผลดีทางการเมืองเหนือไปกว่าความเป็นผู้นำแบบใช้อำนาจ
เลย ฉะนั้นในการส่งเสริมลักษณะการปกครองแบบประชาธิปไตย จึงจะต้องมีการส่งเสริมความ
เข้าใจในทางการเมืองของประชาชนพร้อมกันไปด้วย

ผู้นำทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ต้องตระหนักถึงความสำคัญของอุดมการณ์
ของประชาชน ความตระหนักในเรื่องนี้ไม่ใช่เพื่อปลูกฝังอุดมการณ์ (indoctrination) แบบประ-
เทศคอมมิวนิสต์ แต่เป็นการช่วยส่งเสริมให้อุดมการณ์ของกลุ่มบุคคลในระดับต่าง ๆ ในชาติ
ได้ปรับแนวให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง และข้อจำกัดต่าง ๆ ของสังคม อุดมการณ์
ของบุคคลบางกลุ่ม เช่น เยาวชน นิสิต นักศึกษา มหาวิทยาลัย หรือผู้ประกอบการวิชาชีพสาขา
ต่าง ๆ อาจเป็นสิ่งที่ไม่ได้พิจารณาความเป็นจริงของสังคม ผู้นำทางการเมืองก็มีหน้าที่ที่จะให้
มีการวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ของสังคมตามแนวของเหตุและผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน
ระหว่างบุคคลกลุ่มต่าง ๆ เป็นการป้องกันไม่ให้เกิดอุดมการณ์ประเภทสุดซ้ายสุดขวา (ideologi-
cal extremism) และเป็นการส่งเสริมให้อุดมการณ์ของกลุ่มที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง
ของสังคมทั้งในแง่วัฒนธรรมและจิตวิทยาได้ขยายตัวกว้างขวางออกไป อย่างไรก็ตามความเป็น
ผู้นำทางการเมืองและอุดมการณ์ทางการเมืองเท่านั้น ยังไม่สามารถช่วยให้ประเทศมีการพัฒนา
การเมืองได้เต็มที่ใด จนกว่าประเทศนั้น ๆ จะได้ว่าระบบการเมืองที่ส่งเสริมเสรีภาพ ความ
เสมอภาคของบุคคลและจัดสภาพของสังคมให้เรียบร้อยพร้อมกันไปด้วย

ตอนที่สอง : ข้อพิจารณาในแง่ปัญหาของประเทศไทย

การศึกษาปัญหาเรื่องอุดมการณ์ทางการเมืองของประชาชนในประเทศจะต้องเริ่มต้นโดยการถามว่าประชาชนมีความรู้สึกว่าจะอะไรบ้างที่เป็นปัญหาสำคัญ ๆ ของตนในการที่ดำรงชีวิตในฐานะที่เป็นพลเมืองของประเทศ แล้วก็พิจารณาความรู้สึกที่มีต่อปัญหาเหล่านี้ประกอบกับความคิด ความเชื่อ และทัศนคติในเรื่องการเมืองของประชาชน เมื่อได้ข้อเท็จจริงเหล่านี้แล้วจึงจะมีพื้นฐานที่จะวิเคราะห์ปัญหาเรื่องนี้ต่อไปได้

แต่การที่จะทราบให้แน่ชัดลงไปว่าอะไรเป็นปัญหาสำคัญ ๆ ของประชาชนในการดำรงชีวิตในฐานะที่เป็นพลเมืองของประเทศนั้นเป็นเรื่องยาก การที่จะกล่าวถึงปัญหาทุกอย่างในการครองชีวิตของบุคคลแล้วเหมาว่าเป็นปัญหาทั้งหมดในเรื่องนี้ ย่อมทำให้ไม่เห็นภาพที่ชัดเจนอันจะเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ได้ การที่จะวิเคราะห์เรื่องนี้ได้จะต้องมีการจัดเรื่องปัญหาตามลำดับความสำคัญในแง่ความรู้สึกของประชาชนส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม เพื่อให้มีการเริ่มต้นในการศึกษาปัญหานี้ ในที่นี้จึงจะให้ลองยกตัวอย่างที่อาจนำมาพิจารณากันต่อไปว่าเป็นปัญหาสำคัญ ๆ ที่อยู่ในใจของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศจริงหรือไม่

อาจกล่าวได้ว่า ประชาชนจำนวนมากมีความสงสัยว่าทำไมรัฐบาลจึงไม่ได้ช่วยเหลือเกษตรกรอย่างเต็มที่ ประชาชนมีปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินในการเพาะปลูก ความแห้งแล้งของดินฟ้าอากาศและอุทกภัย ความตกต่ำของราคาผลผลิตทางเกษตร สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นทางให้ประชาชนส่วนใหญ่คิดไปว่าความช่วยเหลือของรัฐบาลที่ให้ต่อเกษตรกรนั้นไม่ได้กระทำไปอย่างจริงจัง

นอกจากนี้ยังอาจกล่าวได้อีกว่า ในการปฏิบัติงานของรัฐบาลต่อเอกชน ที่ดำเนินธุรกิจการค้าส่วนตัวนั้น ได้ทำให้เอกชนกลุ่มนี้เกิดความรู้สึกว่าไม่ได้รับความคุ้มครองตามวิถีทางของกฎหมายและวิธีการประกอบวิสาหกิจเอกชนในสังคมประชาธิปไตย จึงทำให้ต้องมีการวิงวอนขอความคุ้มครองเป็นส่วนตัวจากบุคคลบางคนบางพวกที่มีอำนาจในวงราชการ

ความรู้สึกต่อประการหนึ่งที่น่ามากกล่าวได้คือ ความไม่พอใจในเรื่อง การ
คอร์รัปชันที่มีแนวโน้มว่ากำลังระลอกอย่างรุนแรงในระบบบริหารราชการ ปราบปรามการฉ้อ
ประชาชนโดยทั่วไปยังถูกบีบคั้นจากเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลบางหน่วยอยู่ก็ดี หรือเรื่องการทุจริต
ที่ประชาชนในวงการต่าง ๆ ได้รับความเสียหายที่ข้าราชการบางส่วนบางประเภทก็ดี ยิ่งทำให้
ประชาชนเกิดความฝังใจมากขึ้นว่าระบบบริหารราชการของประเทศมีแต่คอร์รัปชัน

ก่อนที่จะกล่าวต่อไป ใคร่ขอชี้ว่าเรื่องที่ยกมานี้เป็นเพียงการยกตัวอย่าง ซึ่งยังไม่
ได้ผ่านการวิเคราะห์ว่าเป็นความจริงประการใดในแง่ที่ว่า เป็นปัญหาสำคัญในหมู่ประชาชนชาว
ไทยส่วนใหญ่ และใคร่กล่าวเพิ่มเติมอีกด้วยว่า เรื่องที่ยกมาเป็นเรื่องของความรู้สึกต่อ
ปัญหาซึ่งเกินคนละอย่างกับตัวปัญหา ที่กล่าวเช่นนี้ก็เพราะว่าเรื่องของความรู้สึกที่มีต่อปัญหา
นั้นเป็นเรื่องที่อาจมิปรายโต้แย้งกันได้แก่อบจะไม่มีที่สิ้นสุด แล้วแต่ว่าบุคคลที่มีความรู้สึก
นั้นจะเป็นบุคคลฝ่ายใด เช่น บุคคลที่เป็นข้าราชการบางคนก็อาจแย้งเรื่องต่าง ๆ ทั้งหมดที่กล่าว
มาได้ว่า เรื่องการช่วยเหลือเกษตรกรนั้นรัฐบาลได้ทำเต็มที่แล้วตามกำลังทุนทรัพย์ของประเทศ
แต่เกษตรกรส่วนใหญ่เองขาดความรู้ทางเทคนิค และปัญหาเรื่องราคาของผลผลิต
ทางเกษตรนั้นก็ขึ้นกับภาวะความเปลี่ยนแปลงทางการค้าระหว่างประเทศ ส่วนเรื่องปัญหาที่
เกี่ยวกับการประกอบธุรกิจเอกชนนั้นอาจจะเป็นจริงสำหรับธุรกิจแต่เพียงบางรายเป็นส่วนน้อย
ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าเป็นเช่นนั้นทั้งหมดและสำหรับเรื่องคอร์รัปชันนั้น ก็เป็นเรื่องที่มีกัน
ทุกประเทศแม้แต่ประเทศที่เจริญแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา หรือ สหราชอาณาจักร ในขณะที่
เดียวกันรัฐบาลก็พยายามสอดส่อง และปราบปรามอย่างเต็มที่ และผลของการปราบปรามนี้จึง
อาจทำให้ผู้ประหนึ่งว่ามีคอร์รัปชันมากมาย ดังนี้ เป็นต้น

คนไทยมีอุดมการณ์ทางการเมืองหรือไม่

ความรู้สึกของประชาชนที่ว่าอะไรเป็นปัญหาสำคัญ ๆ ของตนในการดำรงชีวิตในฐานะที่
เป็นพลเมืองของประเทศนี้จะต้องนำไปพิจารณาประกอบกับความคิด ความเชื่อ และ
ทัศนคติในทางการเมืองของประชาชนเอง เมื่อพิจารณาเทียบทั้งสองสิ่งนี้ด้วยกันแล้วก็อาจจะ
ได้แนวคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับอุดมการณ์ทางการเมืองของประชาชน

เมื่อกล่าวอย่างสั้น ๆ ทักษะคือความรู้สึกรู้สึกของบุคคลที่มีต่อโลกและภาวะแวดล้อมที่ตนอาศัยอยู่ ทักษะเกิดจากการที่บุคคลมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นและสิ่งต่าง ๆ ในสังคมในระหว่างที่มีชีวิต ชีวิตครอบครัวและการศึกษาในโรงเรียนช่วยปูพื้นฐานให้บุคคลสามารถกำหนดมาตรฐานไว้ในใจว่าจะปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ ในสังคมอย่างไร การประกอบอาชีพและประสบการณ์ในการทำงานมีส่วนเพิ่มเติมในการสร้างทัศนคติของบุคคลในระยะต่อมา ด้วยเหตุนี้บุคคลที่มีถิ่นกำเนิด ฐานะทางครอบครัว ระดับการศึกษา ลักษณะการประกอบอาชีพและการสมาคมต่างกันจึงมีทัศนคติต่อโลกและสังคมไม่เหมือนกัน เมื่อมีทัศนคติต่างกันความคิดเห็นก็ต่างกันตามไปด้วย ความคิดเห็นอันเกี่ยวโยงกับทัศนคตินี้เกิดขึ้นเมื่อเกิดปัญหาหรือเหตุการณ์มากระทบบุคคลนั้น ๆ เช่น บุคคลบางคนอาจคิดว่าควรเก็บภาษีรถยนต์ให้สูงกว่านี้ เพื่อแก้ปัญหารถยนต์กับคั้งในกรุงเทพฯ หรือบางคนอาจคิดว่ารัฐควรตัดค่าใช้จ่ายทางการทหารออกเสีย เพื่อมาใช้ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแทน ดังนี้ เป็นต้น

ในทางการเมืองนั้น บุคคลแต่ละคนมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานของรัฐบาลทั้งในทางที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย การที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยนี้ก็เพราะบุคคลหนึ่ง ๆ ย่อมมีความเห็นว่าการปฏิบัติเรื่องหนึ่ง ๆ จะมีคุณค่าต่อตนเองอย่างไรต่าง ๆ กันไป แนวความคิดเกี่ยวกับสิ่งที่มีคุณค่าและไม่มีคุณค่าต่อตนเองอันมีอิทธิพลในการเลือกประเพณีปฏิบัติของบุคคลนี้ เรียกว่า ค่านิยม¹¹ บุคคลที่เห็นว่าการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรเป็นสิ่งจำเป็น ก็อาจตำหนิรัฐบาลที่มีได้มีการส่งเสริมให้ดำเนินการเรื่องนี้อย่างรวดเร็ว หรือบางคนก็เห็นว่าธุรกิจการค้ามีความสำคัญเหนือนโยบายการเมืองระหว่างประเทศ ก็อาจตำหนิรัฐบาลที่ไม่รีบเปิดประตูการค้ากับสาธารณรัฐประชาชนจีน ค่านิยมเป็นเครื่องกำหนดในใจของบุคคลว่ารัฐควรส่งเสริมหรือล้มเลิกการปฏิบัติงานในเรื่องหนึ่ง ๆ อย่างไร เมื่อบุคคลมีค่านิยมตรงกันรวมกันเป็นกลุ่มก็จะคั้งมีความขัดแย้งกับบุคคลกลุ่มอื่น ๆ ที่มีค่านิยมต่างกันออกไป การที่จะอธิบายว่าลักษณะค่านิยมของกลุ่มของตนถูกต้องก็คือ ความรู้สึกในเรื่องผลประโยชน์ของกลุ่มบุคคลนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้บุคคลต่าง ๆ ที่รวมกันอยู่ในวงการเมืองแต่ละกลุ่มจึงเรียกกันว่า กลุ่มผลประโยชน์ (interest group)

¹¹ รายละเอียดของความหมายของคำนี้ อาจดูได้จาก Albig, William, *Modern Public Opinion*, pp. 1-2,31-32

การที่ได้กล่าวถึงลักษณะของความคิด ทักษะคิด และค่านิยมมาอย่างยืดยาวเช่นนี้ก็เพื่อที่จะชี้ว่าประชาชนของประเทศหนึ่ง ๆ มีอุดมการณ์ทางการเมืองหรือไม่นั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องสั้น ๆ ที่จะสรุปเอาง่าย ๆ ว่ามีหรือไม่มี¹² ในการพิจารณาคำตอบเรื่องนี้ จะต้องมีการศึกษาตามหลักวิชาการวิจัย ว่าบุคคลในกลุ่มอาชีพต่าง ๆ มีความรู้สึกต่อการดำรงชีวิตในสังคมของประเทศนั้น ๆ อย่างไร และบุคคลเหล่านี้มีมาตรฐานที่กำหนดไว้ในใจของตนในการที่จะตัดสินหรือเชื่อว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดควรอย่างไร

ในขณะเดียวกัน การที่จะตัดสินลงไปว่าพลเมืองของประเทศมีอุดมการณ์ทางการเมืองหรือไม่ โดยยึดเอารูปแบบการปกครองของต่างประเทศมาเป็นมาตรฐานในการลงความเห็นก็เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง นักวิชาการในเมืองไทยบางคนกล่าวว่าไทยเป็นชาติที่ไม่มีอุดมการณ์ทางการเมือง เพราะคนไทยส่วนใหญ่ยังไม่มีความรู้สึกตื่นตัวเพียงพอในเรื่องสิทธิเสรีภาพของตน การลงความเห็นเช่นนั้นไม่เป็นการถูกต้อง เพราะความคิดความเข้าใจในเรื่องสิทธิเสรีภาพของพลเมืองนั้นเป็นแนวคิดของอุดมการณ์ทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย เมื่อประชาชนในประเทศมิได้มีแนวคิดของอุดมการณ์ทางการเมืองในลักษณะเช่นนี้แล้วจะหมายความว่าประชาชนของประเทศนั้น ๆ ไม่มีอุดมการณ์ทางการเมืองเลยไม่ได้ ประชาชนของประเทศนั้นอาจจะมีแนวคิดของอุดมการณ์ทางการเมืองในลักษณะอื่นก็ได้

การมีอุดมการณ์ทางการเมืองไม่ได้แปลว่าพลเมืองจะต้องมีค่านิยม และความคิดความเชื่อทางการเมืองตรงกันหมดเป็นอย่างเดียวกันทั่วประเทศ ในประเทศไทยอาจกล่าวได้ว่ามีประชาชนเป็นจำนวนไม่น้อยที่ไม่สนใจว่าใครจะเป็นรัฐบาล บุคคลกลุ่มนี้มุ่งแต่การประกอบอาชีพเพื่อการดำรงชีวิตเป็นสำคัญ เมื่อมีโอกาสนึกถึงหรือพูดถึงรัฐบาล ก็จะแสดงความรู้สึกในแง่ที่ว่ารัฐบาลมีหน้าที่ที่จะต้องรักษาความเรียบร้อยในสังคมเพื่อตนจะได้ประกอบอาชีพ และดำรงชีวิตได้โดยสะดวก การที่จะกล่าวว่าบุคคลเหล่านี้ไม่มีความสนใจทางการเมืองเลยก็ไม่เป็นการ

¹² พิจารณาเทียบความเห็นตอนนี กับ กมล สมวิเชียร, "วัฒนธรรมการเมืองไทยกับการพัฒนาการเมือง" ใน *ชุมนุมบทความทางวิชาการ ฉวดยพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์พงษ์ประพจน์ เล่ม 2* ภาควิชาสังคมศาสตร์ หน้า 46, 62

ถูกต้องนัก เพราะบุคคลเหล่านี้ยังมีความสนใจและรู้สึกผูกพันในส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับการปกครองของรัฐบาล แต่ความสนใจนี้อาจไม่ลึกซึ้งกว้างขวางเหมือนบุคคลที่ได้รับการศึกษาสูง ๆ หรือบุคคลที่ได้อุทิศเวลาโดยเฉพาะในการคิดว่าประเทศควรจะมีรูปแบบการปกครองอย่างไร และควรจะมีมาตรการและวิธีการอย่างไร จึงจะจัดให้มีการปกครองในรูปแบบที่พึงประสงค์ได้ ในขณะที่เดียวกันก็อาจจะมีบุคคลอีกจำนวนไม่น้อยที่มีความรู้สึกว่าการปกครองในรูปแบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นสิ่งที่ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ในประเทศไทยอยู่แล้ว ฉะนั้นพลเมืองดีทุกคนจึงควรมีหน้าที่ร่วมกับรัฐบาลในการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไว้ให้ดี นอกจากนี้ก็ยังมีบุคคลชั้นนำในวงการหลายฝ่ายที่มีความสนใจจะให้ประเทศไทยมีรูปแบบของการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย บุคคลเหล่านี้อาจมีอยู่ในวงการนักวิชาการ นักหนังสือพิมพ์ และนักธุรกิจประเภทต่าง ๆ นอกจากบุคคลสามประเภทนี้แล้วก็ยังมีบุคคลอีกบางส่วนที่มีความคิดเห็นขัดแย้งเป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาล โดยเห็นว่ารูปแบบและวิธีการบริหารการปกครองประเทศของรัฐบาลที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไม่ถูกต้องไม่ควร บุคคลในกลุ่มนี้อาจมีได้ทั้งผู้ที่มีความคิดเห็นรุนแรงและไม่รุนแรง ผู้ที่มีความคิดเห็นไม่รุนแรงก็อาจแสดงออกโดยการตำหนิรัฐบาลในบางโอกาส ส่วนผู้ที่มีความคิดเห็นรุนแรงก็อาจพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงรัฐบาลและนำระบอบปกครองที่ตนเลื่อมใสมาใช้แทน เมื่อเทียบจำนวนแล้วบุคคลในกลุ่มที่หนึ่งอาจจะมีปริมาณมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ

การกล่าวถึงบุคคล 4 ประเภทในประเทศไทยตามความข้างบนนี้มีได้หมายความว่าแนวความคิดทางการเมืองของชาวไทยมี 4 พวกเท่านั้น เท่าที่กล่าวมาเป็นเพียงการลองยกตัวอย่างแนวคิดที่อาจเป็นไปได้ของบุคคลในประเทศไทยเพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ตามแนววิชาการของเรื่องนี้เท่านั้น และที่กล่าวมานี้ก็ยังไม่สรุปลงไปไม่ได้ว่าคนไทยมีอุดมการณ์ทางการเมืองในลักษณะเช่นใด แต่จากตัวอย่างข้างบนนี้ ย่อมทำให้กล่าวได้ว่าการที่จะหักเหว่าคนไทยเป็นชาติที่ไม่มีอุดมการณ์นั้นคงจะไม่ถูกต้อง และก็มีแนวทางพลที่จะทำให้เกิดได้ว่าลักษณะของอุดมการณ์ทางการเมืองของคนไทยนั้นเอนเอียงไปในข้างไม่คัดค้านระบอบนิยม (authoritarianism) กล่าวคือ ประชาชนส่วนใหญ่ยอมรับบทบาทในการใช้อำนาจบริหารปกครองประเทศของผู้ที่ดำรงตำแหน่งรัฐบาล และประชาชนจำนวนไม่น้อยยังไม่เข้าใจในแนวคิดของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามเรื่องของความเชื่อในระบอบอำนาจนิยมนี้ จะสรุปให้แน่ชัดลงไปไม่ได้จนกว่าจะได้มีการศึกษาวิเคราะห์ตามระเบียบวิธีการวิจัยที่ได้กล่าวมาแล้วต่อไป

ปัญหาการพัฒนาการเมืองในส่วนที่เกี่ยวกับอุดมการณ์

เป้าหมายของการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นในเรื่องใดก็ตาม ก็คือ การมุ่งที่จะสร้างสรรค์ความเจริญงอกงาม หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ความพยายามที่จะทำให้ทันสมัยนั่นเอง แต่ความทันสมัยไม่ใช่เป็นกรที่พยายามทำให้เหมือนที่ปรากฏในชาติอื่นหรือประเทศอื่น ความทันสมัยของการพัฒนานี้พิจารณาในแง่ของความสอดคล้องและสมมูลกับความเปลี่ยนแปลงภายในสังคมและสภาวะแวดล้อมที่ปรากฏในโลก การพัฒนาการเศรษฐกิจกิจ หรือการพัฒนาการศึกษา กิจ เป็น การมุ่งที่จะยกฐานะทางเศรษฐกิจและคุณภาพทางการศึกษาให้ถึงระดับหนึ่งที่จะไม่เสียความสมมูลย์ทางสังคม และในขณะเดียวกันก็มีความสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมในชาติและสถานการณ์ของโลก ในทำนองเดียวกัน การพัฒนาการเมืองก็เป็นเรื่องของการสร้างสรรค์ความเจริญของสังคมในทางการเมืองเพื่อให้มีระบบกลไก และวิธีการปฏิบัติทางการเมือง ที่จะช่วยส่งเสริมให้พลเมืองสามารถฝึกกำลังความคิดและการปฏิบัติทางการเมือง อันจะเป็นประโยชน์ต่อเสถียรภาพและความเข้มแข็งในทางการบริหารปกครองของประเทศนั้น ๆ

การพัฒนาการเมืองในความหมายข้างบนนี้ อาจกล่าวได้ว่าต้องประกอบด้วยคุณลักษณะอย่างน้อย 3 ประการ ¹³คือ ประการแรก จะต้องมีการสนับสนุนกิจกรรมฝ่ายต่าง ๆ ของสังคมให้มีความคล่องตัว และสามารถขยายตัว เพื่อสามารถฝึกกำลังกันสร้างความเจริญให้แก่ประเทศได้ กิจกรรมฝ่ายต่าง ๆ นี้ ได้แก่ การเกษตร อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม ระบบบริหารราชการ และการศาสนา เป็นต้น ประการที่สอง จะต้องกำหนดรูปแบบของรัฐบาลและสถาบันทางการเมืองที่ประชาชนส่วนใหญ่ยอมรับนับถือ กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ทำให้พลเมืองของประเทศเห็นได้ว่าได้มีการใช้อำนาจทางการเมืองอย่างมีเหตุผล (rationalized authority) และประการที่สามจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ในการแก้ไขปัญหามองการเมืองของประเทศ โดยถือหลักว่าประชาชนทุกคนมีส่วนรับผิดชอบต่ออนาคตของประเทศ

วิธีการที่จะดำเนินการในการพัฒนาการเมือง นั้นมีหลายอย่าง นักวิชาการชาวต่างประเทศหลายคนได้พยายามค้นคว้าในเรื่องนี้ เช่น Pye, Coleman และ Almond เป็นต้น ¹⁴ อย่างไร

¹³ รยละเอียดเปรียบเทียบของเรื่องนี้ใน Coleman, James S., ed., *Education and Political Development*, pp. 15—17, 502—503, Pye, Lucien, W., *Aspects of Political Development*, pp. 33—35; Almond, Gabriel, and Powell, G. Bingham, *Comparative Politics ; A Developmental Approach*, pp. 299—300.

¹⁴ Coleman, ed., *op.cit.*, pp. 521—523; Pye *op.cit.*, pp. 49—67; Almond, Gabriel, and Coleman, James S., eds., *The Politics of the Developing Areas*, pp. 26—57.

ก็คือ อาจสรุปได้ว่า มีวิธีการที่สำคัญ ๆ 3 ประการ คือ ประการแรก ต้องส่งเสริมให้มีองค์การ (organization) และสถาบันทางการเมืองเกิดขึ้นในประเทศ องค์การและสถาบันในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเฉพาะแต่พรรคการเมืองต่าง ๆ เท่านั้น แต่หมายรวมไปถึงสมาคมและชมรมของบุคคลที่ประกอบอาชีพต่าง ๆ กันที่สนใจในความสำคัญของปัญหาทางการเมือง ประการที่สอง จะต้องสร้างระบบ และวิธีการในทางการบริหารปกครองประเทศที่มีประสิทธิภาพในการตอบสนองความต้องการทางการเมือง (political needs) ของประชาชน ระบบและวิธีการในที่นี้หมายถึง โครงสร้างและกลไกตลอดจนระเบียบวิธีการและมาตรการต่าง ๆ ที่ใช้ในการบริหารปกครองทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น วิธีการประการสุดท้ายก็คือการให้ประชาชนทุกคนมีความเสมอภาคในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง

เมื่อพิจารณาคูณลักษณะและวิธีการต่าง ๆ ที่อาจใช้ในการพัฒนาการเมืองแล้วจะเห็นได้ว่า อุคมการณ์ทางการเมืองของชาติจะต้องมีบทบาทสำคัญที่จะช่วยให้การพัฒนาการเมืองสัมฤทธิ์ผลไปได้ ปัญหาประการหนึ่งที่จะต้องพิจารณาในเรื่องนี้ ก็คือ ควรจะชักจูงให้บุคคลในกลุ่มและระดับต่างๆ เกิดอุคมการณ์ร่วมกันในลักษณะเช่นใดจึงจะเป็นประโยชน์ที่สุดต่อประเทศไทย

อุคมการณ์ทางการเมืองที่จะมีอิทธิพลต่อชีวิตของสังคมไม่จำเป็นจะต้องเป็นอุคมการณ์ที่นักวิชาการได้คิดค้นคว้าและประมวลขึ้นมาโดยมีเหตุผลที่ดีที่สุด อุคมการณ์ที่นักปราชญ์ได้คิดขึ้นในระบอบที่ผ่านมาก็มีมากมาย แต่อุคมการณ์เหล่านี้ก็เป็นเพียงปรัชญาหรือลัทธิของชนกลุ่มน้อยบางพวกเท่านั้นมิได้มีอิทธิพลต่อแนวคิดของบุคคลทั่วไปในสังคมอันจะทำให้มีลักษณะเป็นอุคมการณ์ทางการเมืองของชาติ เช่น ลัทธิสัจนิยม (realism) ซึ่งถือว่าวัตถุธรรมนั้นส่วนหนึ่งที่ต้องแยกออกจากความรู้สึกตระหนักทางจิตใจ ลัทธิอุคมคตินิยม (idealism) ถือว่าความจริงของปรากฏการณ์และสิ่งต่าง ๆ นั้นขึ้นอยู่กับจิตใจของบุคคลที่จะเข้าใจในสิ่งนั้นๆ ไม่ใช่เพราะว่าปรากฏการณ์หรือสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีความเป็นจริงในตัวของมันเองแต่อย่างใด หรือลัทธิเอ็กซิสเต็นเชียลลิสม์ (existentialism) ถือว่า โลกนี้ไม่มีจุดมุ่งหมาย ทุกอย่างต้องขึ้นอยู่กับการที่บุคคลพยายามใช้กำลังจิตของตนเองเป็นเครื่องตัดสิน เหล่านี้เป็นต้น

แต่ในขณะเดียวกันอุคมการณ์ทางการเมืองก็ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่ประชาชนทั้งชาติร่วมกันคิดขึ้นมาด้วยตนเอง หากบุคคลกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดก็ตามสามารถสร้างแนวคิดทางการเมืองที่สอดคล้องกับค่านิยมทัศนคติและความเชื่อของประชาชนส่วนใหญ่ในชาติทำให้ประชาชนยอมรับและยึดเป็นแนวเชื่อมั่นได้ แนวคิดดังกล่าวก็จะมีลักษณะเป็นอุคมการณ์ทางการเมืองของชาติ

สำหรับประชาชนชาวไทย โดยทั่ว ๆ ไปนั้น อาจกล่าวได้ว่า มีความเชื่อ อยู่ 2 ประเภท คือ ความเชื่อที่เป็นบรรทัดฐานของการดำรงชีวิต ความเชื่อนี้ ได้แก่ความรู้สึกที่ว่า จะต้องเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ ความยำเกรงในบุคคลที่มียศฐาบรรดาศักดิ์และตำแหน่งทางราชการ อีกประเภทหนึ่งคือความเชื่อที่สะท้อนความรู้สึกทางอารมณ์ ได้แก่ การเชื่อผีสิง เทวดา ซาติน้ำมีจริง หรืออย่างน้อยก็เชื่อในปรากฏการณ์ทางโหราศาสตร์

ดังนั้น ในการพิจารณาปัญหาการสร้างอุดมการณ์ทางการเมืองที่ดีที่สุดสำหรับประเทศ จึงต้องคำนึงถึงความคิดความเชื่อของประชาชนส่วนใหญ่ เพื่อให้สามารถชนะใจประชาชนทั่วไป ได้ ถ้าหากว่าได้มีการวิเคราะห์วิจัยลักษณะความคิด ความเชื่อ และทัศนคติทางการเมืองตาม แนวที่กล่าวไว้ในหัวข้อก่อนเรื่องอุดมการณ์ทางการเมืองของคนไทยแล้วก็จะทำให้มีพื้นฐานในการสร้างอุดมการณ์ทางการเมืองที่ประชาชนจะยอมรับยิ่งขึ้น

อุดมการณ์ที่จะชนะใจประชาชนส่วนใหญ่จะต้องสะท้อนความรู้สึกของประชาชน ที่มีต่อชีวิตอย่างสมบูรณ์ ประชาชนทุกระดับฟังแล้วเข้าใจง่าย ไม่สลับซับซ้อนอย่างทฤษฎีหรือหลักวิชาการ แต่ประชาชนส่วนใหญ่ก็เห็นว่าเป็นเหตุเป็นผลเพราะมีหลักการที่ทำให้ผู้กำหนดผู้ฟังส่วนใหญ่ซึ่งเป็นประชาชนที่ไม่มีการศึกษาสูงนักเข้าใจได้ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณธรรม ในขณะเดียวกัน เนื้อหาของอุดมการณ์นั้นก็ต้องมีข้อความที่พาดพิงถึงการแก้ไขข้อบกพร่องในปัจจุบัน และการสร้างความรุ่งเรืองในอนาคต เพื่อให้ประชาชนเกิดความตื่นใจและยอมรับแนวคิดนั้น ๆ

ผู้นำทางการเมืองไทยควรมีบทบาทอย่างไร

การที่มีการพิจารณาอุดมการณ์ทางการเมืองที่ดีที่สุดที่จะชนะใจประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้หมายความว่า ประเทศจะต้องมีการบังคับให้บุคคลมีแต่ความคิดความเชื่อตามแนวอย่างหนึ่งอย่างใดเพียงอย่างเดียว ในประเทศที่พยายามจัดให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งส่งเสริมเสรีภาพของแต่ละบุคคล อุดมการณ์ของประชาชนจะต้องอาศัยภาวะผู้นำทางการเมืองคอยประสานเพื่อให้เกิดผลการประพฤติปฏิบัติในทางที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศเป็นส่วนรวม บุคคลในกลุ่มและระดับต่างๆ เช่น เยาวชน นักศึกษา เกษตรกร นักธุรกิจ และนักวิชาการสาขาต่าง ๆ ประสบความลำบากที่จะเข้าใจกันอย่างกลมกลืน นอกจากนั้นยังอาจมีความรู้สึกที่ไม่ดีต่อผู้ที่รับผิดชอบในการบริหารปกครองประเทศ จึงได้ลองยกตัวอย่างมาแล้วแต่คนต้น ฉะนั้น นอกจากจะเปิดโอกาสให้บุคคลคิดและเชื่อตามของแต่ละคนแล้ว ผู้นำทางการเมืองยังจะต้องพยายามโน้มน้าวชักจูงให้บุคคลในกลุ่มและระดับต่าง ๆ เหล่านี้เกิดอุดมการณ์ร่วมกัน ส่วนในประเทศ

ที่บังคับให้พลเมืองต้องคิดตามแนวอย่างหนึ่งอย่างใดเพียงอย่างเดียว ภาวะผู้นำทางการเมืองก็
 ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องทำหน้าที่ประสานความแตกต่างระหว่างอุดมการณ์ทั้งหลายภายในชาติ

สำหรับประเทศไทย ได้มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวางจนเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า
 อุดมการณ์ทางการเมืองตามแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เป็นสิ่งที่ควรเกื้อหนุน
 และจะอำนวยความสะดวกแก่ชาติเป็นอย่างสูง แต่จากผลของการปฏิบัติในเรื่องนี้ทำให้ประชาชน
 หลายฝ่ายเกิดความท้อใจว่าประเทศของเราจะบรรลุเป้าหมายของประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ได้
 ยากเมื่อพิจารณาสภาพการณ์ของประเทศในขณะนี้ จึงมีปัญหาคือควรพิจารณาว่า ควรจะถือ
 อะไรเป็นเรื่องเร่งด่วนระหว่างการมุ่งมั่นที่จะให้ประเทศไทยได้เป็นประชาธิปไตยเต็มที่ กับ การ
 สร้างเสถียรภาพและความมั่นคงของชาติ

ความจริงเมื่อพิจารณาโดยอาศัยหลักของการปกครองประเทศโดยทั่วไป ไม่น่าจะต้องนำ
 ปัญหาทั้งสองนี้มาเทียบลำดับความสำคัญ เพราะการดำเนินการในทั้งสองเรื่องอาจกระทำควบคู่
 กันไปได้ในทางทฤษฎี แต่เฉพาะกรณีของประเทศไทยนั้น มีลักษณะที่เป็นพิเศษเฉพาะตัว
 กล่าวคือ ความยอมรับในกลุ่มผู้นำทางการเมืองที่มีอำนาจในการปกครองประเทศก็คือ อุดมการณ์
 ของประชาชนเองคงได้กล่าวไว้แล้วก็ดี ตลอดจนกลไกในการการบริหารประเทศก็ดี ไม่มี
 ลักษณะที่เอื้ออำนวยให้การบริหารปกครองประเทศได้บรรลุเป้าหมายของประชาธิปไตยโดย
 สมบูรณ์ กลุ่มผู้นำทางการเมืองยังมีความสงสัยว่าระเบียบวิธีการของระบอบประชาธิปไตยนั้น
 จะสนองผลประโยชน์ของประชาชนได้อย่างแท้จริงหรือไม่ และที่สำคัญก็คือ ประชาชนเองมี
 ความคิด ความเชื่อ และทัศนคติทางการเมืองในลักษณะที่ไม่คัดค้านระบอบอำนาจนิยม เมื่อมี
 สองอย่างประกอบกันเช่นนี้ จึงเป็นธรรมดาที่ลักษณะของสถาบันต่าง ๆ ในสังคมไม่มีความ
 พร้อมที่จะเป็นพื้นฐานของการดำเนินการตามวิถีทางของประชาธิปไตย

เสถียรภาพและความมั่นคงของชาติในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าถึงเสถียรภาพและความมั่นคง
 ของกลุ่มผู้มีอำนาจในการปกครองกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดโดยเฉพาะ แต่มีความหมายเกี่ยวเนื่องกับ
 อนาคตของประเทศเป็นส่วนรวม อย่างไรก็ตามวิถีในการสร้างเสถียรภาพและความมั่นคงของชาตินั้น
 จำต้องอาศัยความยอมรับและความเชื่อมั่นของประชาชนในตัวผู้นำของชาติ และความศรัทธา
 ของสังคมในผลผลิตของภาวะผู้นำทางการเมืองของประเทศฉะนั้นในระหว่างที่ยังมีปัญหาในการ
 ปลุกฝังระบอบการปกครองประชาธิปไตย ภาวะผู้นำทางการเมืองก็มีความจำเป็นที่จะต้องสร้าง
 ความคิดความรู้สึกต่อบ้านเมืองในส่วนที่ตรงกันระหว่างบุคคลต่าง ๆ อันทำให้สามารถดำรงความ
 เป็นชาติได้ ในการนี้กลุ่มผู้นำทางการเมืองจะต้องพยายามศึกษาหาสาเหตุ ความไม่พอใจในหมู่

ประชาชนและสังคมเพื่อนำมาวิเคราะห์แก้ไข ในขณะที่เดียวกันก็ต้องพยายามชักจูงประชาชนให้เกิดความคิดในทางที่จะเป็นประโยชน์สร้างสรรค์สังคม ให้เข้าใจวิธีการที่รัฐบาลได้พยายามตัดสินใจดำเนินการอย่างถูกต้องแล้ว เพื่อให้บุคคลในวงการต่าง ๆ ได้เกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาในโครงการบริหารราชการของรัฐบาล

การที่กล่าวว่าผู้นำของชาติควรเน้นเป็นพิเศษในการสร้างความสามัคคีของชาตินั้นเป็นการกล่าวที่ง่าย แต่ปัญหาในการปฏิบัติให้สำเร็จผลนั้นมีมากมาย เพราะมิใช่ว่าเมื่อมีการเน้นความสำคัญหรือมีความตั้งใจ และพยายามกล่าวชักชวนประชาชนในเรื่องนี้แล้วจะได้ผลตั้งประสงค์ การที่มีปัญหาในเรื่องนี้ ก็เพราะว่าผู้นำทางการเมืองมีอุปสรรคในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชน หรือถ้ากล่าวเป็นโวหารที่นิยมใช้กันแพร่หลายก็คือ ผู้นำประสบความลำบากในการเข้าไปนั่งอยู่ในหัวใจของประชาชน อุปสรรคในเรื่องนี้ อาจจำแนกได้เป็น 4 ประการ ดังต่อไปนี้

ประการแรก ผู้นำอยู่ห่างจากประชาชน เพราะไม่สามารถที่จะเป็นประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์แบบตามหลักการสากลได้ ประการที่สอง การจัดหน่วยกิจกรรมทางการเมืองทำได้ยาก เพราะการศึกษาโดยส่วนรวมยังอยู่ในระดับต่ำ ประการที่สาม เนื่องจากเป็นประเทศที่เร่งพัฒนาที่ขาดทั้งทุนทรัพย์ และเทคโนโลยี (technology) การดำเนินการพัฒนาการเศรษฐกิจเพื่อให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้กินที่อยู่ดีจริง ๆ จึงทำสำเร็จผลได้ยาก และประการที่สี่ เนื่องจากเป็นประเทศเล็กมีความคล่องตัวน้อยในทางการเมืองระหว่างประเทศ จึงแทบจะไม่มีโอกาสที่จะใช้นโยบายต่างประเทศเป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้สึกที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติ เช่น ความรักชาติ เอกภักดิ์ของชาติ (national identity) และอุดมการณ์ทางการเมืองที่จะสนับสนุนภาวะผู้นำของชาติ เป็นต้น¹⁵

วิธีการอันหนึ่งที่ประเทศเร่งพัฒนาอาจนำมาใช้ได้ในการสร้างความยอมรับและความเชื่อมั่นในหมู่ประชาชน คือ การใช้สื่อสารมวลชน (mass media) ในการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนและรัฐบาล ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการใช้สื่อสารมวลชนเพื่อการโฆษณาชวนเชื่อ แต่หมายถึงการดำเนินการที่จะทำให้ประชาชนส่วนรวมเข้าใจในเหตุผลของวิธีการที่รัฐบาลได้พยายามตัดสินใจดำเนินการอย่างถูกต้องแล้ว เมื่อเกิดมีปัญหาต่าง ๆ ขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง เครื่องอุปโภคบริโภคราคาสูงขึ้นก็ดี การจัดระบบการคมนาคมมีความยุ่งยากซับซ้อนก็ดี หรือสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ และการเงินมีความเปลี่ยนแปลงก็ดี จะต้องพยายามหาทาง

¹⁵ เปรียบเทียบรายละเอียดในตอนนีกับ Roscnau, James N., *National Leadership and Foreign Policy*, pp. 229-230, 232.

ให้ประชาชนเข้าใจลักษณะที่แท้จริงของปัญหาตลอดจนเหตุผลที่ทำให้ต้องปฏิบัติการอย่างหนึ่งอย่างใดลงไป

การที่ประชาชนมีความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ สับสนยอมไม่เป็นผลดีต่อการดำเนินงานของรัฐ คำร่ำลือในเรื่องต่าง ๆ มีแต่จะไปทำให้ความคิดความเชื่อของประชาชนไขว้เขวไปยิ่งขึ้น การที่จะแก้ไขความสับสน และความไขว้เขวในเรื่องนี้ได้ไม่ใช่กระทำโดยการห้ามเผยแพร่ข่าวสารหรือรีดรอนสิทธิเสรีภาพของผู้ที่ปฏิบัติงานในวงการสื่อสารมวลชน แต่ต้องกระทำโดยรัฐมีแผนดำเนินงานในการใช้เครื่องมือต่าง ๆ ของสื่อสารมวลชน ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ หรือภาพยนตร์ให้ปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ จริงอยู่ในปัจจุบัน ยังมีปัญหาเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมของสื่อสารมวลชนประเภทต่าง ๆ แต่เรื่องนี้อาจแก้ไขได้โดยการจัดตั้งสถาบันที่จะช่วยยกระดับความคิดและเหตุผลของผู้ปฏิบัติงานในวงการสื่อสารมวลชนให้สูงขึ้น พร้อมกับมีการสกลส่องมาตรฐานการปฏิบัติงานของสื่อสารมวลชนควบคู่กันไปด้วย

แต่สื่อสารมวลชนไม่ใช่เป็นยาวิเศษที่จะบันดาลความยอมรับและความเชื่อมั่นในหมู่ประชาชนได้ตลอดไป ในระหว่างที่มีการใช้สื่อสารมวลชนสร้างความรู้สึที่ดีต่อลักษณะและวิธีการบริหารปกครองของผู้ปกครอง ก็จะต้องมีการพิจารณาปัญหาอีก 2 ประการพร้อม ๆ กันไปด้วย เพื่อที่จะถนอมความรู้สึกที่ดีของประชาชนนี้ให้คงอยู่ตลอดไป ปัญหาประการแรก คือ ทำอย่างไรจึงจะมีกลไกทางการบริหารราชการที่มีประสิทธิภาพ สามารถปฏิบัติงานโดยใช้เทคนิควิทยา (technology) ใหม่ ๆ อันจะสามารถให้บริการแก่ประชาชนได้อย่างมีคุณภาพและรวดเร็ว เพื่อที่จะให้ประชาชนโดยส่วนรวมสามารถประกอบอาชีพในสาขาของตนด้วยความราบรื่นตามสมควร ปัญหาอีกประการหนึ่ง ก็คือ ในเวลาอันนอกเหนือไปจากการประกอบอาชีพนั้น รัฐควรจะมีโครงการอย่างไรบ้างเพื่อให้พลเมืองได้ใช้เวลาว่างในทางที่ถูกที่ควร อันจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์ความเจริญของประเทศ

การที่จะพิจารณาหาวิธีการและเทคนิคที่ดีที่สุดใน การดำเนินการแก้ปัญหาทั้งสองนี้ ผู้นำทางการเมืองจำต้องอาศัยนักวิชาการในแขนงต่าง ๆ แต่ปัจจัยที่สำคัญยิ่งกว่าความรู้ของนักวิชาการในเรื่องนี้ก็คือ คุณธรรมของผู้เอง เนห์รู เคยกล่าวว่า “ถ้าหากผู้นำได้แต่ปฏิบัติตามที่พลเมืองเรียกร้องเท่านั้น ผู้นั้นก็มิใช่ผู้นำที่แท้จริง และจะไม่อาจนำประชาชนไปสู่ความเจริญในทางที่ถูกที่ควรได้” แต่ถ้าหากผู้นำปฏิบัติตามแต่ใจตนเองเท่านั้น ผู้นาก็จะต้องปฏิบัติ

งานแต่เพียงโดดเดี่ยวและต้องแยกตนเองจากมวลชนซึ่งตนต้องการจะนำ”¹⁶ ทั้งนี้ในขณะที่ผู้นำพยายามประมวลความรู้ และสติปัญญาทั้งของตนเองและจากนักวิชาการทั้งหลายของประเทศ เพื่อที่จะสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม และส่งเสริมความเจริญทางเศรษฐกิจ และการเมืองของประเทศ วิธีการและมาตรการบางอย่างที่จำเป็นต้องใช้ในการดำเนินงานอาจขัดกับความรู้สึก หรือความเชื่อของประชาชนบางกลุ่มบางพวก ผู้นำก็จำเป็นต้องหาวิธีการอย่างหนึ่งอย่างใดในการสร้างความเข้าใจอันดีกับประชาชนกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ โดยไม่ละทิ้งเป้าหมายอันดีงามที่กำหนดไว้ตามหลักการของเหตุและผล เมื่อผู้นำพยายามรักษาอุดมการณ์ได้เช่นนั้น การประสานความขัดแย้งในเรื่องอุดมการณ์ทางการเมือง ระหว่างประชาชนในกลุ่มทั้งหลาย ก็อาจบรรลุผลได้ในระยะเวลาข้างหน้า และประเทศไทยก็อาจได้ชื่อว่าแม้จะยากจนในทางเศรษฐกิจ แต่ก็ไม่น่ายากจนในทางพลังความคิดที่จะอยู่ร่วมกันเป็นชาติเดียวกันต่อไป

บรรณานุกรม

- Albig, William, *Modern Public Opinion*, Mc Graw-Hill, N.Y., 1956, 518 pp.
- Almond, Gabriel, and, Coleman, James S., eds., *The Politics of the Developing Areas*, Princeton University, N.J., 1960, 591 pp.
- Almond, Gabriel, and Powell, G. Bingham, *Comparative Politics: A Developmental Approach*, Boston, Little Brown, 1966, 348 pp.
- Apter, David E., ed., *Ideology and Discontent*, Free Press of Glencoe, London, 1964, 342 pp.
- Bluhm, William T., *Theories of the Political System*, Prentice-Hall, 1965, 502 pp.
- Brecher, Michael, *Nehru: A Political Biography*, Oxford University, London, 1960, 682 pp.
- Coleman, James S., ed., *Education and Political Development*, Princeton University, N.J., 1965, 620 pp.
- Ebenstein, William, *Today's Isms*, Prentice-Hall, N.J., 1967, 262 pp.
- Filley, Alan C., and House, Robert J., *Managerial Process and Organizational Behavior*, Scott, Foresman, Ill., 1969., 499 pp.

¹⁶ ถอดความจากประโยคภาษาอังกฤษว่า “...If he (a leader) does so (merely follows the dictates of the crowd), then he is no leader and he cannot take others far along the right path of human progress. If he acts singly, according to his own lights, he cut himself off from the very persons whom he is trying to lead...” ใน Brecher, Michael, *Nehru: A Political Biography*, p. 627.

Freud, Sigmund, *Group Psychology and the Analysis of the Ego*, Liveright Publishing Corp. N.Y., 1967, 85 pp.

Friedrich, Carl Joachim, *Man and Government*, McGraw-Hill, N.Y., 1963, 737 pp.

Gibson, John S., *Ideology and World Affairs*, Houghton Mifflin, Boston, 1967, 372 pp.

Gouldner, Alwin W., ed., *Studies in Leadership*, Russell and Russell, N.Y., 1965, 736 pp.

Jennings, Eugene E., *An Anatomy of Leadership*, Harper and Brothers, N.Y., 1960, 256 pp.

Lichthem, George, *The Concept of Ideology*, Vintage Books, N.Y., 1967, 327 pp.

Pye, Lucien W., *Aspects of Political Development*, Little Brawn, Boston, 1966, 205 pp.

Rosenau, James N., *National Leadership and Foreign Policy*, Princeton University, N.J., 1963, 409 pp.

Roucek, J.S., ed., *Social Control*, D. Van Nostrand, N.J., 1956, 603 pp.

Tannenbaum, Arnold S., *Social Psychology of the Work Organization*, Woodsworth, London, 1966, 136 pp.

ชุมนุมบทความทางวิชาการ ถวายพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครชิปวงศ์ประพันธ์

เล่ม 2 โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

กรุงเทพฯ, 2514.
